

Russerne på Bornholm

- en utryg tid for øens kvinder

Af Lærke Ea Aarestrup, cand. mag. arkivar

Der skulle gå mange år efter den russiske tilstedeværelse på Bornholm, før man talte om deres adfærd som andet end fredelig; og man talte hændelserne på Bornholm ned i forhold til, hvad man oplevede mange steder i resten af verden lige efter anden verdenskrig. Den 5. april er det 75 år siden, de sidste russiske tropper forlod Bornholm efter at have været på øen i 11 måneder. På Ø-arkivet har vi erindringer, billeder og interview med bornholmere fra tiden med russerne. En stor del af befolkningen har fredelige minder om de russiske tropper, der - nuvel - ofte opførte sig anderledes, end man gjorde i det danske samfund; men der findes også beretninger om voldelig, truende opførsel og tyveri – hændelser, der blev fortiet i samtiden og mange år frem.

Kvinder på egen hånd

I erindringer, interview og rapporter fremgår det, hvordan bornholmske kvinder var særligt ramte af den russiske tilstedeværelse på øen. Under tiden med russerne i 1945-46 var det almindeligt, at kvinderne ikke måtte forlade deres hjem efter mørkets frembrud, og at de generelt skulle være påpasselige med, hvor de færdedes på øen. Kirsten Kofoed Holm fortæller i et ”erindringsglimt” (BØA 2020-67) om russertiden, at hun som 18-årig skulle til Østerlars på cykel fra sin bolig i Åkirkeby. Men da der var mange russer i Hareløkkerne i Almindingen, turde hendes forældre ikke sende hende afsted alene, så Kirstens far fulgte hende gennem skoven, for at undgå uønskede tilnærmelser fra russerne. Kvinders råderum blev under den russiske tilstedeværelse yderligere indskrænket, da det i 1940’erne også var en almindelig opfattelse, at kvinden bar en del af ansvaret for, hvorvidt hun kunne risikere at blive udsat for overgreb. Hvis hun blev udsat for voldtægt, bar kvinden og hendes familie skammen for det.

Flere bornholmske kvinder fortæller i beretninger om, at de måtte tænke nøje over, hvor de gik. Ofte valgte de at gå en omvej for en sikkerheds skyld, hvis de havde mistanke om, at de risikerede at møde de russiske mænd. Gerda Høst husker blandt andet, at hun på en ferie i Gudhjem som 22-årig ung kvinde var gået fra haven i Norresân til Bokul for at nyde udsigten deroppefra på en smuk sommerdag. Men i det samme var hun blevet ængstelig, fordi der var russer: ”man ved jo aldrig – så jeg fandt hurtigt en anden vej at gå hjem igen”.

Udsigten fra Bokul over Norresân
(BØA 2021-5-22)

En anden bornholmsk kvinde oplevede på egen krop utrygheden ved at være kvinde under tiden med russerne. Hun kom kørende på sin cykel, da hun blev standset af en russisk soldat, der trak hende og cyklen med ind i skoven ved Sorthat mod hendes vilje. Episoden blev anmeldt af et øjenvidne til hændelsen, der fandt kvinden og fik hende befriet fra den russiske soldat. Desværre har vi ikke kvindens egen beskrivelse af hændelsen, men episoden blev nedskrevet i modstandsbevægelsens rapporter, der findes på Ø-arkivet. (BØA 1976-40)

Utryghed i hjemmene

Selvom kvinderne ikke forlod hjemmet, var det stadig ikke risikofrit, og i en del beretninger fortælles der om indbrud og indtrængen på privat ejendom. Det gik for eksempel ud over en kvinde, der stod i haven og hængte vasketøj på tørresnoeren i sin og mandens nye villa ved Fredensborg. En russisk soldat kom ind i haven, overfaldt hende og forsøgte at voldtage hende. Manden i huset var netop kommet hjem fra arbejde, og øjeblikkeligt jog han den russiske soldat væk fra grunden. Episoden fortæller Ulla Mogensen om i en erindring om russertiden.

En anden ung pige oplevede også, at russerne ikke respekterede den private ejendom, da hun var alene i sit hjem med to tjenestepiger. Tre russiske officerer, herunder kommandanten for Robbedale-lejren, brød ind i hjemmet, gik ind i stuen og satte sig i stolene, hvor de åbnede øl fra en medbragt ølkasse. Pigen, som må have været skrækslagen over pludselig mod sin vilje at have tre fremmede russiske mænd i sit hjem, som hun ikke kunne forstå eller tale med, ringede først til den russiske tolk på Dams Hotel, der forsøgte at tale de russiske mænd til rette, dog uden held. Pigen ringede derefter til en mand på en nærliggende gård, for at få at vide, hvad hun skulle gøre. Manden hjalp hende ved at ringe til Transportkolonnen, men da den ankom, var russerne forsvundet fra hjemmet. Episoden efterlader os med ubesvarede spørgsmål – fx hvad russernes hensigt med at bryde ind i hjemmet var? Desværre finder vi nok ikke svarene. De få detaljer vi har, er nedskrevet i modstandsbevægelsens rapporter.

Russerlejr i Stampen
(BØA 2019-57-92)

Kvinderne flygtede

Selvom kvinderne var i selskab med en mand, var det ingen garanti for deres sikkerhed. En aften var en ung bornholmsk pige i biografen i Rønne med sin veninde og sin forlovede, som var modstandsmand. På vej hjem fra biografen, oplevede de tre unge mennesker, hvordan russernes tilstedeværelse på Bornholm især var svær for unge piger. De tre bornholmere mødte to fulde russere, som skød med deres revolvere på åben gade. Russerne viste øjeblikkelig interesse for de bornholmske piger. Den unge mand i selskabet, modstandsmanden overofficer A.A. Sørensen, der havde tillært sig lidt russisk, sagde til russerne, at de ikke måtte gøre pigerne noget. Men selv A.A. Sørensens tilstedeværelse og sprogkundskaber var ikke nok til, at pigerne kunne være i sikkerhed, og de måtte flygte fra stedet. De russiske soldater blev heller ikke denne gang pågrebet, da de forsvandt fra stedet, før hjælpen ankom.

A.A. Sørensen var tyngt af uvished om, hvor længe den russiske besættelse skulle vare, en opfattelse, som man må formode blev delt af bornholmske kvinder, som altså især mærkede utrygheden under russernes tilstedeværelse. *”Bliver vi nogensinde af med dem, det var den, der knugede os,”* sagde A.A. Sørensen i et interview, foretaget i 1965 som en del af en lang række interview af bornholmske modstandsmænd, der er digitaliseret og findes på Ø-arkivet. Sørensen spiste ofte middag med russerne på Blanchs Hotel på Nordbornholm, hvor russerne havde deres hovedsæde. Han skulle agere samarbejdende med de russiske soldater, men ønskede, som størstedelen af øens befolkning, hurtigst muligt at blive befriet fra dem.

Selvom mændene på øen bestemt ikke har brudt sig om episoder med overgreb på de bornholmske kvinder, må det især have været en utryk tid for kvinderne. De tog en risiko ved at færdes på gaden, eller blot ved at opholde sig alene i eget hjem, som før beskrevet. Kvindernes historie nedskrev man ikke efter besættelsen og deres egne fortællinger om tiden med russerne blev fortiet.

Rygter om likvideringer

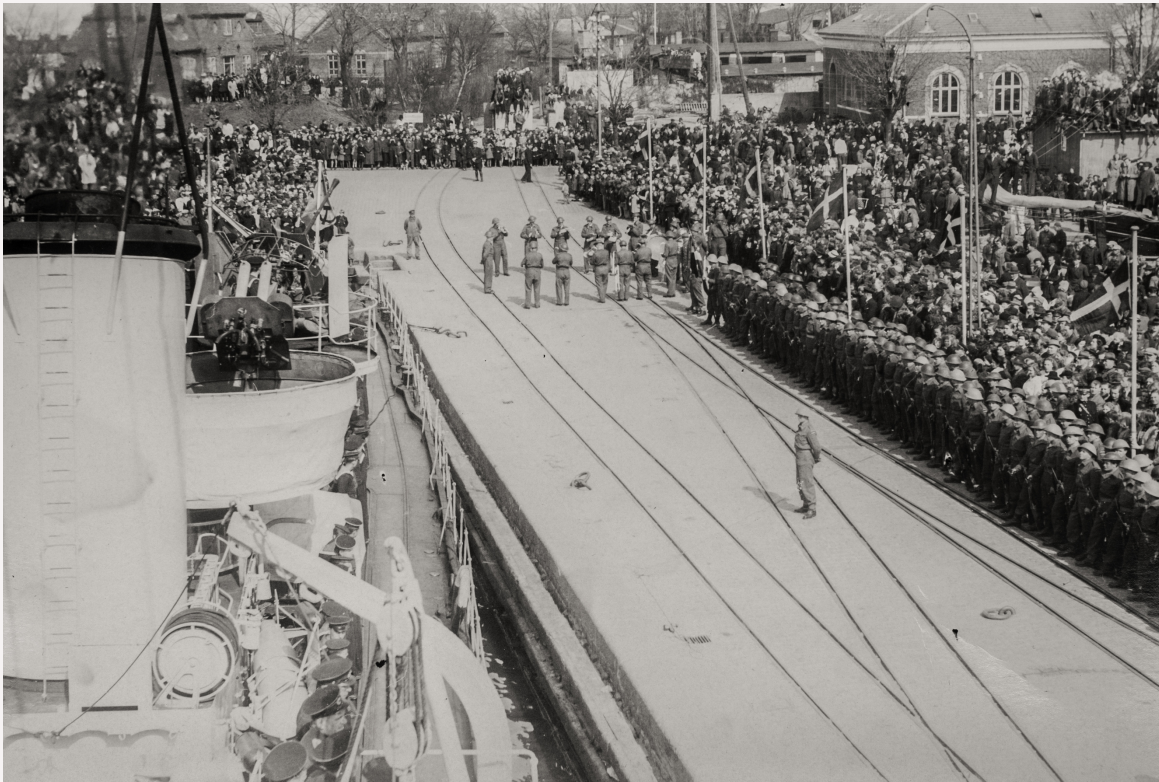
Vold af seksuel karakter mod kvinder er almindeligt i krigstid. De mandlige russiske soldater voldtog tusindvis af kvinder i Berlin efter de havde besejret nazisterne i samarbejde med de allierede og voldtægter fandt også sted på Bornholm. Der gik rygter om, at russerne blev henrettet for voldtægter begået på Bornholm, og at kvinder kunne få en abort, hvis de var blevet voldtaget – rygter, der stadig er en del af erindringerne om russertiden, som bornholmere fx beskriver det i erindringsglimt, men ingen ved, om det er sandt. I samtiden har rygterne forsinket bornholmerne om, at russerne ikke ustraffet kunne behandle befolkningen, som de ville. Til gengæld har det gjort mange kvinder bange for at melde overgrebene af frygt for konsekvenserne for soldaterne.

Afrejsedagen

På russernes afrejsedag den 5. april 1946 var tusindvis af bornholmere stimlet sammen på kajen i Rønne. I Bornholms Amtstidende fra samme dag kunne man læse, at 5-6.000 bornholmere var mødt op. Folk sad på pakhusenes tage, for at få et glimt af begivenhederne. Fritz Olsen, modstandsmand i Nexø, var en af de mange tusinde bornholmere, der var til stede på havnen i Rønne:

”mange [var] samlet på havnen i Rønne for at se dem sejle ud. Der var højtidelige taler, og russerne tøffede ud af havnen. Men pludselig blev der affyret en salut. Det var et øresønderrivende brag, så ruder klirrede. Der blev sandelig stilhed efter det.”

Efter 11 lange måneder sejlede russerne ud på havet efterfulgt af et kæmpe brag – og så øredøvende stilhed, Bornholm var befriet. Undervejs havde ingen vidst, hvor længe de havde tænkt sig at blive på øen. Bornholmerne og ikke mindst kvinderne i befolkningen må have draget et lettelsens suk, da de sidste soldater sejlede ud på havet.

Bornholmere stimlet sammen på Rønne havn for at overvære de russiske soldaters afrejse den 5. april 1946 (BØA 2019-57-104)